CARE SUNT PROVOCĂRILE FORMĂRII INTELECTUALE ASTĂZI?

Autor: Robert Gabriel Ciobanu | 23 mai 2022

Fiecare generație se confruntă cu o serie de provocări specifice contextului ei. Când spun „generație” nu mă refer la un grup care a dezvoltat o conștiință de sine, o persoană colectivă care acționează mai mult sau mai puțin unitar. Mă refer la o cohortă care s-a născut într-un anumit interval temporal și împărtășește o serie de trăsături comune. Există o constantă a naturii umane – aceeași de la primul om și până la finalul vremurilor – și o mulțime de variații de frecvențe diferite. Sociologii și antropologii, în goana după mutații sociale și culturale, au pierdut din vedere că oamenii, indiferent de timpul și locul în care s-au născut, posedă un mănunchi de proprietăți sau atribute invariabile pe care le numim „natura umană”.

Problema nu este deloc lipsită de importanță: toate experimentele politice, artistice și pedagogice din zilele noastre prezumă că oamenii sunt ființe fluide, care își dau arbitrar determinații. În acest sens, cartea lui Richard M. Weaver, *Ideas Have Consequences*, este ilustrativă – gânditorul american arată că dezvoltările moderne, anti-esențialiste, își au originea în nominalismul medieval, care a contestat că entitățile individuale posedă în ele însele o natură universală. Din acest punct de vedere, una din mizele reale ale generației noastre este să apere universalitatea naturii umane în fața atacurilor care prezumă, implicit sau explicit, că omul este în totalitate o ființă contingentă spațio-temporal.

Revenind, un text despre provocările generației noastre este inevitabil un text personal. Nu pot să vorbesc despre provocările generației în care m-am născut fără să vorbesc despre provocările pe care le-am întâlnit în formarea mea în ultimii opt sau nouă ani – atunci, cred, a fost momentul când am început să deschid ochii. Nu cred că poți înțelege cu adevărat ceva mai devreme de 16-17 ani. Desigur, nu mă refer la memorare, abilități lingvistice sau rezolvarea de probleme de matematică. Mă refer, în primul rând, la dezvoltarea unei conștiințe de sine, odată cu care începe să se întrevadă, chiar și numai difuz, că există ceva dincolo de experiența cotidiană, ceva care dă sens căutărilor

noastre intelectuale și, în sens mai larg, vieții noastre.

Principala dificultate pe care am întâmpinat-o, mai ales în ultimii ani de liceu, a fost orientarea în cunoaștere. Petreceam ore în șir în biblioteca județeană, în special la rafturile de filozofie, istorie, teologie și literatură, și îmi propuneam să citesc toate tratatele peste care dădeam. Acum realizez că planurile și aspirațiile mele enciclopediste erau naive; nimeni nu poate, mai ales la vârsta aceea, să înțeleagă de unul singur, altfel decât superficial, tratate întregi. Și nici nu ar avea timp la dispoziție. Cu toate acestea, cred că oricine se formează intelectual ar trebui să aibă această experiență care, pe de o parte, te copleșește și inevitabil te smerește și, pe de altă parte, te motivează. Lectura sistematică vine mai târziu, după ce ai dat seamă de bogăția cunoașterii umane – iar atunci capeți o fascinație faustică pentru intelectul uman.

A doua dificultate a ținut de contextul școlar. Cred că școala publică, cel puțin astăzi, mai mult deformează și dezorientează decât îndrumă spre cunoașterea veritabilă. Cu puține excepții, este foarte dificil să găsești un profesor care să reprezinte un model uman, care să încarneze sinteza dintre cunoaștere și virtute. La începutul formării intelectuale, un model uman este mai important decât orice carte. Chiar dacă este o banalitate, merită reamintit că oamenii învață prin imitație și emulează persoanele cărora le atribuie tacit autoritate. De aceea, orice interacțiune mediată prin lectură este mai puțin intensă decât o interacțiune personală.

Dincolo de orientarea în cunoaștere și absența din școală a unor modele umane, o altă provocare a generației noastre este disiparea. Probabil este o consecință a celorlalte două dificultăți de care aminteam, conjugată însă cu progresul tehnologic. Ne disipăm nu doar în cunoaștere, dar și în viață. Începem multe și terminăm puține, iar odată cu accesul cvasi-nelimitat la orice conținut, a devenit tot mai complicat să discriminăm între conținuturi/informații. Este o diferență între accesul la cărți într-o bibliotecă sau anticariat și accesul la informație în mediul online. Cu toate că există un spirit anarhic în răsfoirea la întâmplare a cărților dintr-o bibliotecă, orice bibliotecă operează totuși cu un criteriu de selecție care discriminează între conținuturi. Pe internet nu există însă acest criteriu de selecție, ceea ce îl obligă pe cel care accesează conținuturile să aibă propriile criterii de selecție. Or, acele criterii de selecție sunt co-extensive formării intelectuale, iar cineva aflat la finalul liceului/începutul facultății nu le-a dezvoltat încă. De aici pericolul major, cel puțin din punctul meu de vedere, ca din această babilonie informațională să nu mai iasă nimic structurat.

Legat de acest ultimul punct, o remarcă succintă: cred că ne aflăm într-un moment anti-iconoclast în care inflația imaginii și abolirea cuvântului scris afectează din temelii capacitatea noastră de raționare. Remarca lui Wittgenstein – „limitele limbajului meu sunt limitele gândirii mele” – este instructivă pentru relația invers proporțională dintre expansiunea imaginii și gândire. Limbajul este una dintre cele mai importante achiziții

ale speciei umane; ieșirea din limbaj este, în definitiv, o formă a abolirii umanității noastre, căci, prin extensie, este o abolire a facultăților noastre de gândire. În procesul formării intelectuale astăzi, erodarea cuvântului scris este una din cele mai însemnate provocări. Pierderea limbajului înseamnă pierderea a tot ceea ce gândirea umană, prin procesul de abstractizare (dinspre realitate spre concept), a cucerit în materie de cunoaștere.

În final, disiparea este și o consecință a lipsei de disciplină. Absența disciplinei este un efect al laxității morale în care se afundă post-modernitatea. Formarea intelectuală fără formarea voinței – singura care poate susține pe termen lung viața intelectuală – este sortită eșecului. Desigur, excesul voluntarismului este la fel de periculos și detrimental formării intelectuale ca absența disciplinei. Relația dintre intelect și voință este una în care intelectul dă scopurile, iar voința susține acțiunea în vederea dobândirii scopurilor. Exersarea disciplinei este cu atât mai dificilă într-un context tehnologic care încurajează satisfacția imediată, fără efort, și descurajează amânarea satisfacerii plăcerii și internalizarea costurilor pentru un beneficiu viitor mai mare. Prin urmare, atunci când vorbim despre provocările generației noastre, suntem obligați să acordăm atenție atât formării intelectuale, formării caracterului, cât și educării voinței.

Imagine: Unsplash